



**İŞGAL İSTANBUL'UNDA ANTI-BOLŞEVİK BİR UKRAYIN ÖRGÜTÜ:  
UKRAYNA'NIN KURTULUŞU KOMİTESİ  
AN ANTI-BOLSHEVIK UKRAINIAN ORGANISATION IN OCCUPIED İSTANBUL:  
THE COMMITTEE OF SALVATION OF UKRAINE**

**AHMET ŞAMİL GÜRER\***

**ÖZ**

Bu makale 1921'de İtilaf Devletleri'nin işgali altındaki İstanbul'da kurulan milliyetçi bir Ukrayna Komitesi'nin faaliyetlerini örgütün tüzüğü, programı ve beyannamesi çerçevesinde incelemektedir. Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi adıyla bir grup Ukraynalı milliyetçi mülteci tarafından kurulan bu örgütün nihai hedefi Ukrayna Sovyet hükümetini yıkarak milli bir Ukrayna devleti kurmaktır. Bu hedefin gerçekleştirilmesi yolunda üslendiği misyon ise benzer hedeflerle faaliyet gösteren dağınık haldeki Ukrayna milli teşkilatlarını birleştirmektir. Komite'nin daha önce yine İstanbul'da kurulmuş olan Ukrayna'nın Kurtuluşu Birliği'nin devamı olduğuna ve aynı dönemde Avrupa'da faaliyet gösteren diğer milliyetçi Ukrayin örgütleri ile organik bir bağının bulunduğuna ilişkin bir bilgi yoktur. Komite'nin faaliyet merkezi olarak İstanbul'u seçmesinde İtilaf Devletleri'nin temsilcilerinin desteğini almak gibi amacın rol oynadığı söylenebilir. Komite'nin Bolşevizm karşıtı söylemleri ve milliyetçi ideolojisiyle İstanbul'daki işgal güçlerinin desteğini aldığı anlaşılmaktadır. Komite, Avrupa kamuoyunun dikkatini Ukrayna davasına çekmeye yönelik bir propaganda politikası izlemiştir. Bu amaçla *La Libre Ukraine* adlı Fransızca bir dergi yayımlamış ve Milletler Cemiyeti'nden destek almaya yönelik girişimlerde bulunmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Adiassewitch, Bolşevizm, Cemiyeti Akvam, La Libre Ukraine, Ukraynalı mülteci.

**ABSTRACT**

This article examines the activities of a nationalist Ukrainian Committee established in Istanbul where was under the occupation of the Allies in 1921 within the framework of the organization's statute, program and declaration. The Committee founded by a group of Ukrainian nationalist refugees had the ultimate goal of overthrowing the Ukrainian Soviet government and establishing a national Ukrainian state. Its mission was to unite the scattered Ukrainian national organizations operating with similar goals. There is no information that the Committee was the continuation of the Union for the Liberation of Ukraine, which was also established in Istanbul, and that it had organic ties with other nationalist Ukrainian organizations operating in Europe. It can be said that the purpose of getting the support of the representatives of the Allied Powers played major role in the Committee's selection of Istanbul as the center. It is understood that the Committee received the support of the occupation forces in Istanbul because of its anti-Bolshevist rhetoric and nationalist ideology. The Committee followed a propaganda policy aimed at drawing the attention of the European public to the Ukraine problem. For this purpose, the Committee published a magazine called *La Libre Ukraine* in French language and made attempts to get support from the League of Nations.

**Keywords:** Adiassewitch, Bolshevism, La Libre, the League of Nations, Ukrainian Refugees.

\* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, asgurur@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1409-578X.

**Extended Abstract**

In the atmosphere of political chaos caused by the February and October revolutions of 1917, some national states were founded on the territory of the former Tsarist Russia. However, bearing the name of "People's Republic" these states were abolished with the intervention of the Red Army during the formation of the Soviet Union and transformed into Soviet republics. The governmental members and the socialist-liberal-nationalist intellectuals of these short-lived states who could save their lives from the Bolsheviks found themselves as political refugees in various European capitals. It is known that in the 1920s, along with Paris, Berlin and Warsaw, Istanbul was also the center of anti-bolshevik movements of Georgians, Crimean-Volga Tatars, Azeris, North Caucasians and Turkestanis, who struggled to save their homeland from the Soviet occupation.

According to informations that we derived from some documents available in the United Nations Archive at Geneva, in addition to the above-mentioned Turkish origin and Muslim refugees, some Ukrainian patriots who took refuge in Istanbul also engaged in anti-Bolshevik political activities in Turkey in the early 1920s. It is understood that in 1921, during the Entente occupation of Istanbul, a political organization called the Committee of Salvation of Ukraine was established by a group of Ukrainian refugees to save their country from the Bolshevik Russian occupation. And this organization tried to get the support of the Entente forces. The documents we have identified from the above mentioned archive includes the Committee's program, status and a declaration. This article examines the activities of this nationalist Ukrainian Committee within the framework of the organization's status, program and declaration.

The ultimate goal of this organization was to overthrow the Ukrainian Soviet government and to establish a national Ukrainian state. The mission Committee set about to achieve this goal was to unite the scattered Ukrainian national organizations operating with similar goals. There is no information that the Committee was the continuation of the Union for the Liberation of Ukraine, which was also established in Istanbul in 1914, and that it had organic ties with other nationalist Ukrainian organizations operating in Europe at the same time. It can be said that the purpose of getting the support of the representatives of the Allied Powers played a role in the Committee's selection of Istanbul as its center of activity. It is understood that the Committee received the support of the occupation forces in Istanbul with its anti-Bolshevik rhetoric and nationalist ideology. The Committee followed a propaganda policy aimed at drawing the attention of the European public to the Ukraine case. For this purpose, It published a French magazine called *La Libre Ukraine* and made attempts to get support from the League of Nations.

Although the lives of the Russians who took refuge in Turkey during the Russian civil war (1918-1922) were examined in many aspects, the lack of information about their political activities is striking. This article aims to provide data for the studies to be carried out on the temporary Ukrainian/Russian diaspora formed in Turkey in the mentioned period by examining the documents of the Committee.

## Giriş

1917 Şubat ve Ekim devrimlerinin meydana getirdiği kaos atmosferinde eski Çarlık Rusya'sı toprakları üzerinde çoğu "Halk Cumhuriyeti" adıyla kurulan milli devletler Sovyetler Birliği'nin teşekkülü sürecinde Kızılordu'nun müdahalesi ile ortadan kaldırılarak birer Sovyet cumhuriyetine dönüştürülmüşlerdir. Bu kısa ömürlü devletlerin Bolşeviklerin elinden kurtulabilen hükümet üyeleri ile sosyalist-liberal-milliyetçi aydınları kendilerini muhtelif Avrupa başkentlerinde siyasi mülteci olarak bulmuşlardı. 1920'li yıllarda Paris, Berlin ve Varşova'nın yanı sıra İstanbul'un da anavatanlarını Sovyet işgalinden kurtarma mücadelesi veren Gürcü, Kırım-Volga Tatarı, Azeri, Kuzey Kafkasyalı ve Türkistanlı anti-bolşevik hareketlerin merkezi olduğu bilinmektedir.<sup>1</sup> Hatta sürgündeki Kafkas hükümetleri tarafından Kafkas halklarının milli çıkarlarını savunmak amacıyla 1921'de Paris'te kurulan "Dörtler Konseyi", (Ermeni temsilcinin ayrılmasından sonra "Üçler Konseyi") 1924'te İstanbul'a taşınarak çalışmalarına Türkiye'de devam etmiştir.<sup>2</sup> Türkiye'nin bölgeden gelen mültecilerin yoğun olarak yaşadığı ülkelerden biri olması sebebiyle İstanbul, Polonya lideri Mareşal Jozef Pilsudski'nin öncülüğünde başlayan antikomünist Prometecilik Hareketi'nin de Avrupa'da faaliyet gösterdiği kentlerden biri haline gelmiştir.<sup>3</sup>

Elimizdeki bazı bilgi ve belgeler yukarıda zikredilen Türk kökenli ve Müslüman mültecilerin yanı sıra İstanbul'a iltica eden bazı Ukraynalı vatanseverlerin de 1920'li yılların başında Türkiye'de antibolşevik siyasi faaliyetler içerisinde bulduklarını gösteriyor. İstanbul'da İtilaf işgalinin devam ettiği 1921 yılında Ukraynalı bir grup mülteci tarafından ülkelerini Bolşevik Rus işgalinden kurtarmak amacıyla Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi (Комітет порятунку України/Komite Poriatunku Ukrayini) adında bir siyasi örgüt kurulduğu ve örgütün İtilaf kuvvetlerinin desteğini almaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Tespit edebildiğim kadarıyla Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi'ni müstakil olarak ele alan tek çalışma Ukraynalı araştırmacı Serhiy Blavatsky'ye aittir.<sup>4</sup> Çalışmalarını daha ziyade Avrupa'daki Ukrayna basını üzerine yoğunlaştırdığı anlaşılan araştırmacının bu çalışmasının odak noktasını Komite'nin İstanbul'da yayınladığı *La Libre Ukraine* adlı dergi oluşturmaktadır. Araştırmacı, Komite'nin kurucusu ve yayın faaliyeti hakkında verdiği bilgilerin yanı sıra 1922 Cenova Konferansı'na sunduğu yine aynı dergide yayımlanmış programını aktarmaktadır. Cenevre Birleşmiş Milletler Arşivi'nden tespit ettiğimiz bir belge grubu Komite'nin programına ilaveten bir tüzük bir beyannamesinin de günümüze ulaştığını göstermektedir.<sup>5</sup>

1918-1922 Rus iç savaşı esnasında ve sonrasında iltica eden Rusların Türkiye'deki yaşamları birçok yönleri ile incelemeye tabi tutulmuş olmakla birlikte bunların siyasi faaliyetlerine ilişkin bilgi eksikliği dikkat çekicidir.<sup>6</sup> Bu makale Komite'nin belgelerini incelemek suretiyle söz konusu dönemde Türkiye'de oluşan geçici Ukrayna/Rus diasporası konusunda yapılacak olan çalışmalara veri sağlamayı amaçlamaktadır.

## Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Yıkılışı

Lenin'in Nisan 1917'de Petrograd'da Bolşevik Partisi Kongresi'nde ilan ettiği Nisan tezlerinde Rusya'daki her ulusun kendi geleceğini tayin hakkı olduğuna ilişkin paragraf ve Bolşevik Devrimi'nin akabinde Cukaşvili (Stalin) ile birlikte yayınladığı deklarasyon Çarlık Rusya'nın hakimiyeti altında yaşayan ulusları kendi hükümetlerini kurma hususunda cesaretlendirmişti. Ancak, Bolşeviklerin tanıdığı bu self determinasyon hakkı konjonktürel idi. Lenin, Nisan tezlerinde aynı zamanda Proleterya Partisi'nin mümkün olduğunca geniş bir devletin kurulmasını arzuladığını daha da önemlisi milletlerin ayrılma hakları ile ayrılığın zamanlamasının birbirine karıştırılamaması gerektiğini ve bunun tayininin de Parti'ye ait olduğunu hatırlatıyordu.<sup>7</sup> Nitekim çok geçmeden Kızıl ordunun

<sup>1</sup> Bu konuda yapılmış geniş çaplı bir araştırma için Bkz. Ahat Andican, *Cedidizmden Bağımsızlığa, Hariçte Türkistan Mücadelesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.

<sup>2</sup> Volodymyr Komar, "Activities of The Anti-Sovyet Emigration in Turkey During The Inter-War Period", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*. 2 (2017): 239-241.

<sup>3</sup> Pilsudski, Rusya'yı bir dizi ulus-devlete bölmeyi ve Polonya'nın etki alanı altında bu yeni özgürleştirilmiş topraklardan oluşan bir federasyon yaratmayı hedefliyordu. Bu amaçla, 1925'te Paris, Varşova, Bükreş, Helsinki, Prag ve İstanbul'da üslenmiş mülteci hükümetler ve milli komitelerin katıldığı bir konferansla Varşova merkezli Promete Ligi'ni kurmuştur. George O. Liber, *Total Wars and The Making of Modern Ukraine, 1914-1954*. Toronto: University of Toronto Press, 2016, 97.

<sup>4</sup> Serhiy Blavatsky, "The Committee of Salvation of Ukraine (Constantinople, 1921-1922): Information-propagandist and international-diplomatic activities based on the materials of the French language *La Libre Ukraine*", *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 45 (2016): 136-140.

<sup>5</sup> *United Nations Archives at Geneva, League of Nations*, 11-15477-3043. Bu tasnif, dosya numarası olup dosya içeriğinde yer alan belgelere ayrıca numara verilmediğinden bundan sonraki atıflarda bu çalışmanın ekler kısmında verilen belgelerin ek numaraları da esas alınacaktır.

<sup>6</sup> Türkiye'deki Rus mültecilere ilişkin son araştırmalardan biri için bkz. Oya Dağlar Macar, Elçin Macar, *Beyaz Rus Ordusu Türkiye'de*. İstanbul: Libra, 2010.

<sup>7</sup> V.I. Lenin, *Collected Works (1896-October 1917)*. Cilt 41, Moscow: Progress Publishers, 1969, 427-429.

müdahalesi ile bu özerk veya bağımsız hükümetlerin sovyetleştirilmesi süreci 1921 yılı itibarıyla büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Bu devletlerden biri olan Kiev merkezli Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin temelleri Haziran 1917'de, Ukraynalı sosyalist ve milliyetçilerin geçici Rus hükümeti ile yaptığı anlaşma ile atılmıştı. Bu gelişmenin Rus monarşisinin sonunu getiren Şubat Devrimi'nden sadece iki ay sonra gibi kısa bir süre içerisinde meydana gelmiş olmasını ülkede 19. Yüzyıl başlarından itibaren oluşmaya başlayan güçlü bir entelijansiyanın mevcudiyetine bağlamak gerekir. Nitekim bu adım öteden beri Ukrayna'nın demokratik ve federal bir Rusya içerisinde demokratik ve özerk bir hükümet olarak yer alması gerektiği savunan tarihçi Mykhailo Hrushevsky'nin öncülüğündeki bir grup aydın tarafından atılmıştır. Hrushevsky özerklikle yetinerek sadece, Merkez Rada adlı özerk Ukrayna hükümetinin Petrograd'daki geçici hükümet tarafından tanınmasını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda birbirleri ile hiç uzlaşamayacakmış gibi görünen doğu Ukraynalı Ruslar ile Ukrayinleri, sosyalistler ile milliyetçileri bir tür liberal milliyetçi-sosyalist ideoloji çerçevesinde birleştirmeyi başarmıştı. Halka barış ve toprak vadeden Merkez Rada'nın en büyük destekçileri iktisadi ve insan kaynakları savaş sebebiyle tükenme noktasına gelmiş olan köylüler ile savaştan dönen askerlerdi. Ruslara, Yahudilere ve Lehlere de kültürel özerklik sözü verilmişti.<sup>8</sup>

Bu şekilde geçici Rus hükümetine bağlı özerk bir siyasi yapı olarak ortaya çıkan devlet, Petrograd'daki Ekim 1917 Bolşevik darbesi üzerine 9 Kasım 1917'de Merkez Rada'da ilan ettiği üniversal ile Ukrayna'nın Rusya ile olan federal bağlarını kestiğini ilan etti. Ancak, bu gelişmeden memnun olmayan Bolşevik saldırıları karşısında Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti'nin desteği ile çok kısa bir süre ayakta durabilen Ukrayna Halk Cumhuriyeti Almanya'nın mağlubiyetinin ardından Bolşeviklerin galibiyeti ile neticelenen bir iç savaşla Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dönüştürülmüştür.<sup>9</sup> Bundan sonraki süreçte Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin sürgündeki hükümet üyeleri, anti-bolşevist Ukraynalı aydınlar ve siyasi aktivistler Avrupa'da kurdukları örgütler vasıtasıyla mücadelelerini anti-sovyetizm propagandası yaparak ve Ukrayna sorununu uluslararası örgütler nezdinde dile getirerek devam ettirdiler. Haklarında oldukça az bilgi bulunan bu örgütlerin bazıları şunlardır: Karpato-Rus Komitesi (Paris), Ukrayna Milli Komitesi (Paris), NDM UNR (Hollanda), NDM (Kopenhagen), NDM UNR (Roma), NDM (Bern), NDM (Bükreş).<sup>10</sup> Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi'nin de bu mücadelenin Türkiye'deki uzantısı olduğu anlaşılmaktadır.

### Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi'nin Kuruluşu

Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi (UKK) Aleksandr Viktorovich Adiassewitch (1865-19.02.1922) adlı İstanbul'a 1919 yılında Odesa'dan gelmiş olan Ukraynalı bir mühendis ve gazetecinin öncülüğünde kurulmuştur.<sup>11</sup> Başkan A. Adiassewitch ve Sekreter P. Chilovski imzalarıyla Cemiyeti Akvam'a gönderilen 28 Ağustos 1921 tarihli başvuru dilekçesinden komitenin bu tarihten kısa bir süre önce Şişli-Pangaltı'da kurulduğu anlaşılmaktadır.<sup>12</sup> Komite'nin 16 maddelik Tüzüğü demokratik usullerle belirlenen ve idare edilen bir teşkilat şeması çizmektedir. Buna göre UKK, genel kurul tarafından bir yıllığına seçilmiş 12 üyeden oluşmaktaydı. Bu üyeler içerisinde belirlenen başkan, başkan yardımcısı, sekreter ve sayman Komite'nin yönetim işlerini yürütmekle görevliydi. Ayrıca Komite'de birer alt birim olarak ihtiyaçlara göre, üyeleri gizli oyla seçilen ve her ay Komite'ye faaliyet raporlarını sunmakla yükümlü bölümler yer almaktaydı. Komite'nin masrafları bağışlar ve sağlanan diğer kaynaklardan karşılanmakta ve bu gelirler Komite'nin mal varlığına kaydedilmekteydi.<sup>13</sup>

UKK'nın 1914-1918 arasında benzeri hedefle yani Çarlık Rusya'sından bağımsız bir Ukrayna Devleti kurma amaçlı propaganda faaliyetlerinde bulunmuş olan Ukrayna'nın Kurtuluşu Birliği'nin İstanbul şubesinin devamı olup olmadığına ilişkin her hangi bir ipucu yoktur.<sup>14</sup> Bir devamlılık söz konusu olsa bile savaş yıllarında İttifak

<sup>8</sup> Serhii Plokyh, *The Gates of Europe: A History of Ukraine*. New York: Basic Books, 2015, 195,205.

<sup>9</sup> Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, 388.

<sup>10</sup> Blavatsky, "The Committee of Salvation of Ukraine, 136.

<sup>11</sup> Blavatsky, "The Committee of Salvation of Ukraine, 137; Muhtemelen Adiassewitch, Beyazordu kumandanlarından Denikin'in Kızıldoru karşısında aldığı ağır mağlubiyetin akabinde Kırım ve Odesa'dan yapılan ilk tahliyelerle İstanbul'a gelen mülteciler arasında yer alıyordu. Odesa'dan ilk tahliye gemileri 5-6 Nisan 1919'da hareket etmişti. Bkz. Macar, Macar, *Beyaz Rus Ordusu Türkiye'de*, 37.

<sup>12</sup> *United Nations Archives at Geneva, League of Nations*, 11- 15477- 3043. (Ek-1)

<sup>13</sup> *United Nations Archives at Geneva, League of Nations*, 11- 15477- 3043. (Ek-2)

<sup>14</sup> 14 Ağustos 1914'te o dönemde Avusturya'ya bağlı Lemberg (Lviv)'de kurulan bu örgüt Rusya'dan bağımsız bir Ukrayna Devleti'nin kuruluşunu İttifak Devletleri'nin zaferinde gördüğünden Mariyan Basok-Melenevski adlı bir kurucu üyesini İstanbul'a göndererek Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın yanı sıra Türkiye'de de temsilcilik açmıştır. Örgütün, Avusturya-Macaristan ve Alman sefaretlerinin tavassutuyla İttihatçı Osmanlı hükümetinden ciddi oranda destek aldığı anlaşılmaktadır. Ukrayna'da Rus

devletlerinin himayesi altında faaliyet gösteren Ukrayna'nın Kurtuluşu Birliği Almanya'nın mağlubiyeti ile ortaya çıkan yeni siyasi konjonktürü değerlendirmek için tamamen yeni bir örgüt sıfatıyla İtilaf Bloku'na yanaşmış olmalıdır. Zira UKK, beyannamesinde ifade edildiği üzere Bolşeviklere karşı mücadelesinde İtilaf Devletlerinin yardımına bel bağlamıştır.<sup>15</sup> Diğer taraftan bizi iki örgütün birbiriyle alakasız oldukları gibi kesin bir hükme götürmemekle birlikte üyelerinin tamamen farklı isimlerden oluştuğunu belirtmek gerekir.<sup>16</sup> Birbirinin devamı olsun ya da olmasın her iki örgütün de nihai hedefinin Ukrayna halkının bağımsız ve demokratik bir Ukrayna devletinin yönetimi altında yaşamasını sağlamaktan ibaret olduğu kesindi. Ukrayna'nın Kurtuluşu Birliği İttifak Bloku'nun yardımıyla Çarlık Rusya'sının hakimiyetinden kurtulmak ve bağımsız bir Ukrayna Devleti yaratmak, UKK ise Bolşeviklere kaptırdıkları Ukrayna Halk Cumhuriyeti'ni İtilaf Devletleri'nin desteğiyle geri almak için mücadele vermişlerdir.

UKK'nın kuruluşuyla ilgili bir diğer sorun ise belgelerde yer alan ifadelerin yardımıyla nispeten çözülecek cinstendir. Cemiyeti Akvam'a sunulan dilekçedeki "İstanbul'da yeni kurulan" ifadesiyle Avrupa'da halihazırda faaliyet gösteren bir Komite'nin İstanbul şubesinin açılışının mı yoksa bağımsız olarak kurulan İstanbul merkezli bir komitenin mi kastedildiği açık değildir. Gerek tüzüğünün 3. maddesinde yer alan "Komite, benzer hedefler peşinde koşan diğer kuruluşlarla irtibat halindedir ve ortak hedefe ulaşmak için mümkün olduğunca onlara destek ve yardımını sağlar"<sup>17</sup> ifadesi; gerekse programında "Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi, Ukrayna topraklarının bütünlüğünü ve Ukrayna devletinin Ukrayna halkının kendi iradesine göre yeniden örgütlenmesini sağlamak; ortak faaliyeti devam ettirmek; tüm ulusal siyasi partileri, tüm Ukraynalı grupları ve vatandaşları birleştirmek amacıyla oluşturulmuştur..."<sup>18</sup> biçiminde ifade edilen 1. Maddesi UKK'nın Avrupa'nın muhtelif başkentlerinde faaliyet gösteren diğer milliyetçi Ukrayin teşkilatlarından bağımsız olarak kurulduğunu göstermektedir. Dahası, uluslararası destek elde etmek ve yasal bir statüye kavuşmak için Cemiyeti Akvam'a müstakil olarak başvuruda bulunması ve 1922 Cenova Konferansı'na diplomatik temsilci göndermesi de UKK'nın İstanbul merkezli bir örgüt olduğunun işareti sayılabilir.

UKK'nın merkez olarak İstanbul'u seçmiş olmasında kentin Ukrayna'ya olan coğrafi yakınlığı ile iktisadi öneminin beraberinde, İtilaf devletleri ile siyasi ve iktisadi açılardan yakın ilişki kurma fırsatı sağlaması gibi faktörlerin rol oynadığı anlaşılmaktadır. UKK'nın beyannamesinde bu açıkça ifade ediliyor: "Komite, Ukrayna'nın Boğaziçi kıyılarındaki karakolunu temsil eder. Böylece, Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi şimdiki ve gelecekteki ekonomik ve siyasi ilişkiler açısından Anavatanımızın kıyılarına çok yakın ve en önemli merkez olan İstanbul'da, Büyük Milletlerin temsilcileriyle yakın temas halinde kalarak Ukrayna halkının çıkarlarını savunmakta ve Sovyet iktidarının kaldırılmasından sonra Ukrayna'ya dost bu devletlerin ona sağlayabileceği manevi ve ekonomik yardımın zeminini hazırlamaktadır."<sup>19</sup> Bunlara, 1921 yılı itibarıyla İstanbul'un, 65000 ile 150000 arasında rakamlarla ifade edilen farklı milliyetlere mensup Rusyalı mülteci nüfusuyla<sup>20</sup> UKK'ya anti-bolşevik propaganda faaliyetleri için bulunmaz bir fırsat sağlamış olduğu hususu da eklenebilir.

idaresine karşı geniş çaplı bir ayaklanma çıkarma planları yapan Basok-Melenevski bu amacını gerçekleştirmek için bizzat Enver Paşa'dan Odesa'ya yapılması muhtemel bir Türk harekâtına bir Ukrayna askeri birliğiyle katılma izni; Talat Paşa'dan da İttifak Devletleri'nin gelecekteki zaferi akabinde düzenlenecek barış konferansında bağımsız bir Ukrayna Devleti'nin kurulması için destek sözü almıştır. Her ne kadar, bunlar sadece tasarı düzeyinde kalmışsa da Ukrayna'nın Kurtuluşu Birliği'nin İttihatçı hükümetin desteği ile Türkiye'de elverişli bir propaganda imkânı bulduğu ve bunu verimli bir şekilde kullandığı kesindir. Bu bağlamda, aralarında bağımsız Ukrayna fikrinin mimarlarından Mihailo Hruşevski'nin bir makalesinin de bulunduğu *Ukrayna, Rusya ve Türkiye: Makaleler Mecmuası* adlı Ukrayna davasını Türk kamuoyuna tanıtmaya amaçlı Türkçe bir kitapçık yayımlanmıştır. Ayrıca, 1914 yılında *Tanin ve Tasvir-i Efkâr* gazetelerinde "Ukrayna Cemiyet-i İstihlâsiyesi"nin bir beyannamesi ve Ukrayna ihtilâlinin gelişimi hakkında yazılar çıkmıştır. Yine Cemiyet'le bağlantılı olduğu düşünülen "Ukrayna Komitesi" adlı bir örgüte mensup bir grup Ukrayna milliyetçisi de Rusya'daki Rus olmayan unsurların milliyetçi hareketlerini destekleme politikası izleyen Teşkilât-ı Mahsusa'nın himayesi altında İstanbul'da bulunuyordu. Hakan Kırımlı, "The activities of the Union for the Liberation of Ukraine in the Ottoman Empire during the first world war", 1918-21, *Middle Eastern Studies*. 34/4 (1998): 177-200'den özetlenmiştir. Ukrayna'nın Kurtuluşu Birliği'ni *Ukrayna, Rusya ve Türkiye: Makaleler Mecmuası* adlı kitapçığı esas alarak inceleyen diğer araştırma için bkz. Mustafa Oral, "Ukrayna Kurtuluş Komitesi ve Osmanlı Türkiyesi", *Karadeniz Araştırmaları*. 36(2013):23-30.

<sup>15</sup> *United Nations Archives at Geneva, League of Nations*, 11- 15477- 3043. (Ek-4)

<sup>16</sup> UKK üyelerinden belgelerde isimleri geçenler A. Adiassewitch, V. Bogomoletz, V. Rodzianko, N. Kilenine, L. Postriganief, K. Prissofski, P. Chilovski. *United Nations Archives at Geneva, League of Nations*, 11- 15477- 3043. (Ek-2) iken 1918 başlarında İstanbul'da ikamet etmekte olan "Ukrayna Komitesi"nin üyeleri şunlardı: Yurii Menkin, İvan Mikhailov; Marko Yashin, Aleksandr Dimo, Yurii Romanenko, Aleksandr Gulotov. Bkz. Kırımlı, "The activities of the Union for the Liberation...", 199.

<sup>17</sup> *United Nations Archives at Geneva, League of Nations*, 11- 15477- 3043. (Ek-2)

<sup>18</sup> *United Nations Archives at Geneva, League of Nations*, 11- 15477- 3043. (Ek-3)

<sup>19</sup> *United Nations Archives at Geneva, League of Nations*, 11- 15477- 3043. (Ek-4)

<sup>20</sup> Macar ve Macar, *Beyaz Rus Ordusu Türkiye'de*, 66-67.

İstanbul'da mülteciler ve İtilaf devletleri askerleri arasında bolşevik propagandası yapıldığına ilişkin İtilaf Devletleri temsilcilerinin yazışmalarına yansımış bilgiler bulunmaktadır. Bu durumun özellikle İngilizleri bir hayli endişelendirdiği ve General Harington'un Sovyet ajanı olduklarından şüphelenilen mültecileri tutuklatarak sorgulama yapmaksızın Rusya'ya geri gönderdiği kayıtlara geçmiştir. Bu bağlamda 1921'de İngilizler, Bolşevik ajanı oldukları şüphesiyle aralarında 100 Rus subayı ve erinin de bulunduğu çok sayıda Rus, Rum, Alman ve Müslümanı tutuklamışlardır.<sup>21</sup> Şüphesiz, İngilizlerin neredeyse her mülteciyi potansiyel Bolşevik ajanı olarak gördükleri böyle bir ortamın UKK'nın çalışmaları için de bir engel teşkil etmesi beklenebilirdi. Ancak, anti-komünist propaganda yapan bu örgütün İstanbul'daki varlığı ve değeri kısa sürede İngilizler tarafından anlaşılmış olmalıdır.

Bunu sağlayanın bizzat Adiyassevych'in İşgal kuvvetleri ile kurduğu yakın ilişki olduğuna şüphe yoktur. Adiyassevych bunu 1897-1908 arasında Londra'da mühendis olarak çalıştığı yıllarda İngiliz resmi kuruluşları ile basın camiasından edindiği çevreye<sup>22</sup> ve muhtemelen bu sırada öğrendiği İngilizcesine borçluydu. Ayrıca, UKK'nın merkezinin bulunduğu Şişli semti de İstanbul'da İngilizlerin denetimi altındaki bölgeler içerisinde yer almaktaydı.<sup>23</sup> Bu sayede Komite, propaganda faaliyetlerini İtilaf kuvvetlerinin herhangi bir engeli ile karşılaşmadan yürütebiliyor, yayın organı *La Libre Ukraine* de sansüre takılmıyordu. Adiyassevych'in İstanbul'da ayrıca ticaret ve gazetecilikle de uğraştığı ve başta *The Daily Telegraph* olmak üzere önde gelen İngiliz gazetelerine Bolşeviklerin Ukraynalılara yönelik politikasını şiddetle eleştiren yazılar gönderdiği de bilinmektedir. Bu yolla, tanıdığı etkili İngiliz çevrelerin zihinlerine bağımsız ve demokratik bir Ukrayna fikrini yerleştirmeyi başarmıştır.<sup>24</sup>

#### **Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi'nin Yayın Organı *La Libre Ukraine*<sup>25</sup>**

Aylık olarak yayımlanan ve Beyoğlu'ndaki L.Babok&Fils adlı Rus matbaasında basılan bu derginin dilinin Fransızca olması hedef kitlesinin İstanbul'un Rusyalı mültecilerinden ziyade Peralı Levantenleri, İşgal kuvvetleri özellikle Avrupa kamuoyu olduğunu göstermektedir. Adiassewich'in 1922 Nisan/Mayıs sayısında yayımlanmış bir yazısı derginin amacını Ukrayna'nın halihazırdaki durumunu ve Ukrayna halkının isteklerini Avrupa kamuoyuna duyurmak şeklinde tanımlamaktadır. Bu bağlamda Komite'nin programının yanı sıra, Avrupa kamuoyuna ve muhtelif ülkelerde yaşayan Ukraynalılara hitap eden beyannamesi dergide yayımlananlar arasındaydı.<sup>26</sup> Milli ve demokratik Ukrayna devletinin kuruluşunun ancak UKK'nın etrafında birleşilerek mümkün olabileceği; Ukrayna Milli Bağımsızlık hareketine iştirak edenler arasında dayanışmanın gereği, Bolşeviklere karşı yürütülen direniş hareketine destek talebi neredeyse her sayıda birer nakarat olarak tekrarlanan mevzular arasındadır. Komite, özellikle de Başkan Adiassewich yurtdışındaki Bolşevik propagandalarını geçersiz kılmaya yönelik karşı propaganda faaliyetlerine özel önem vermekteydi. Bu propaganda mücadelesinde hedefte Bolşevikler kadar uluslararası düzeyde yasal olarak faaliyet gösteren Pariste'ki Rusofil Ukrayna Ulusal Komitesi gibi Ukrayna milli mücadelesi karşıtı alternatif Ukrayna örgütleri de bulunuyordu.

UKK başkanı ve *La Libre Ukraine*'nin yayın sorumlusu Adiassewich'in Şubat 1922'de ölümünden sonra başkanlığı V. M. Bogomolets'in üslenmesiyle derginin yayın politikasında hissedilir bir değişim meydana gelmiştir. *La Libre Ukraine: Revue politique et littéraire* adını alan dergi UKK'nın başlangıçtaki amaçlarını savunmaya devam etti, ancak sayfalarına edebi türden yazıları da ekledi. Bu belki Adiassewich'in ölümüyle İngilizlerle kurulan kişisel ilişkilerin sekteye uğraması neticesinde devreye giren İtilaf sansürü mekanizmasına karşı bir önlemdi. Ancak bunu, değişen uluslararası siyasi konjunkturun bir yansıması olarak görmek daha sağlıklı bir yaklaşım olacaktır. 1921 sonlarında artık Rusya iç savaşında kazanan taraf kesin olarak belli olmuş ve Müttefikler de yavaş yavaş kuvvetlerini buradan çekmeye başlamışlardı. 1922'de Batı dünyasında Sovyetlere karşı oluşan havanın yumuşamaya başladığı hatta bu ülkenin iktisadi ilişkiler başlatmak amacıyla Cenova Konferansına davet edildiği bir uluslararası siyasi atmosferde Ukrayna davasının artık eskisi kadar gündemde kalmadığı tahmin edilebilir.

<sup>21</sup> Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, 128.

<sup>22</sup> Blavatsky, "The Committee of Salvation of Ukraine, 137.

<sup>23</sup> Criss, *İşgal Altında İstanbul*, 96.

<sup>24</sup> Blavatsky, "The Committee of Salvation of Ukraine, 137.

<sup>25</sup> Bu dergi Türkiye kütüphanelerinde bulunmamaktadır. Bu yüzden içeriği hakkındaki değerlendirmelerimiz Blavatsky, "The Committee of Salvation of Ukraine, 138-140." nin vermiş olduğu bilgileri esas almaktadır.

<sup>26</sup> Beyannamenin bir kopyası Cemiyeti Akvam'daki başvuru dosyasında da bulunmaktadır. *United Nations Archives at Geneva, League of Nations*, 11- 15477- 3043. (Ek-4), çevirisi makalenin ileriki sayfalarında verilmiştir.

Dergi'nin yayın politikasındaki değişimin diğer tezahürü de Ukrayna merkezli yayın politikasını bırakarak uluslararası konulara yönelmesiydi. Özellikle, 1922 Cenova Konferansı'na katılan Bolşeviklerin diplomatik faaliyetleri derginin gündemini fazlasıyla işgal etmiş gibi görünmektedir. UKK'yı muhtemelen V. Bogomolets'in temsil ettiği konferansa bir muhtıra sunularak Ukrayna'nın Rus temsilciler, özellikle Ukrayna Sovyet hükümetinin Bulgar kökenli başkan yardımcısı H. Rakovsky tarafından temsil edilmesi protesto edilmiştir. Ukrayna halkının milli bağımsızlık mücadelesinden asla vazgeçmeyeceği belirtilen muhtırada Rakovsky tarafından temsil edilen hükümetin Ukrayna'nın savaş halinde bulunduğu düşman bir ülkenin hükümeti olduğu; Ukrayna'nın geçici işgalinin bu hükümete meşruiyet kazandırmadığı; bunun Ukrayna halkının sürekli isyanları, Demokratik Ukrayna Cumhuriyeti Hükümeti'nin yayınladığı deklarasyonlar ile Şubat ayında Viyana'da toplanan Ukrayna Kongresi'nde alınan kararlarla ispatlandığı ve Ukrayna halkının Moskovalı Komünistler tarafından Ukrayna adına imzalanan hiçbir anlaşmayı tanımayacağı vurgulanan hususlar arasındadır.

1918-1921 arasındaki Ukrayna Milli İstiklal Mücadelesi'nin başarısızlık sebepleri ve bunlardan çıkarılacak dersler; Ukrayna, Baltık ülkeleri, Belarus, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Kuzey Kafkasya gibi ülkelerden müteşekkil "Gayri-Rus Halkların Anti-Bolşevik İttifakı" ile Bolşevizm kisvesine bürünmüş Rus emperyalizmine karşı Karadeniz devletlerinin katılacağı "Güney İttifakı" gibi projeler de *La Libre Ukraine*'nin sayfalarında dillendirilen mevzulardandır.

### **Komite'nin Programı**<sup>27</sup>

UKK'nın sekiz maddelik programı ayrıntılı ve insicamlı bir şekilde düzenlenmiş olmamakla birlikte kesin ve açık ifadelerle kaleme alınmıştır. Programın ilk maddesindeki "Ukrayna topraklarının bütünlüğünü ve Ukrayna devletinin Ukrayna halkının kendi iradesine göre yeniden örgütlenmesini sağlamak için tüm ulusal siyasi partileri ve tüm Ukraynalı grupları ve vatandaşları birleştirmek amacıyla kurulmuştur." cümlesinden UKK'nın Ukrayna'nın bağımsızlığı için mücadele eden dağınık haldeki bütün örgütleri birleştirmek veya bu örgütler arasında bir koordinasyon sağlamak amacıyla kurulduğu anlaşılmaktadır. Bundan sonraki 2. ve 3. maddelerde bağımsızlık hedefine ulaşmak için atılması gereken adımlar ve Komite'nin bu yolda üzerine düşen esas görev belirtilmektedir: "Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi, Ukrayna Kurucu Meclisi'ni Ukrayna halkının iradesini temsil etmeye yetkili tek organ olarak görmekte ve bu meclisin bir an önce toplanması için gerekli tüm çalışmaların yapılması gerektiğine inanmaktadır. Ancak, Ukrayna Kurucu Meclisi'nin toplanmasını sağlayabilecek birincil koşul ülkenin komünist iktidarın boyunduruğundan kurtarılmasıdır. Bu nedenle Komite'nin ana görevi Sovyet iktidarını devirmektir." Programın 4-5-6. maddeleri bu yolda izlenmesi gereken yöntemleri, silahlı mücadele için içerisinde tüm ulusal güçlerin yer alacağı ulusal bir ordunun kurulması; Bolşevik karşıtı bir cephe oluşturmak için eski Çarlık Rusyası toprakları üzerinde kurulmuş olan komşu devletlerle anlaşmaların yapılması ve Ukrayna topraklarında yaşayan bütün ulusları UKK'nın şemsiyesi altında birleştirilmesi olarak sıralanmaktadır. Kendisini demokratik bir örgüt olarak tanımlayan UKK 7. maddede bağımsızlık hedefine ulaşıldıktan sonra emekçilere ait olan toprakların paylaşım sorununun Ukrayna Kurucu Meclisi tarafından nihai olarak çözüme kavuşturulacağı; etnik kimliklerine bakılmaksızın tüm Ukrayna vatandaşlarının eşit haklara sahip olacağı ve Ukrayna halkının hayati çıkarlarının gerçek garantilerle korunacağı vaadinde bulunmaktadır. Programın son maddesi "Ukrayna halkının haklarını tanıyacağından emin olarak" ifadesi ile Komite'nin Cemiyeti Akvam'dan beklentisini yinelemektedir.

### **Komite'nin Ukrayna Halkına Çağrısı (Beyanname)**<sup>28</sup>

Beyanname aslında UKK'nın yukarıda özetlenen programının Ukrayna vatandaşlarını ulusal bağımsızlık mücadelesine katılma hususunda ikna etmeye yönelik ifadelerle kaleme alınan genişletilmiş bir metninden ibarettir. Bununla birlikte Komite'nin neredeyse bütün amaç, yöntem ve faaliyetlerini özetler nitelikte oluşu ve etkileyici üslubu itibarıyla mealen çevirisine yer vermek daha uygun olacaktır:

"Bir zamanlar çok zengin ve mutlu olan sevgili yurdumuz, şimdi sadece bir acı, gözyaşı ve umut vadisidir. Tarlalarını yabancı otlar kaplamış, kasabaları yarı harap, köyleri yanmaktadır. Fabrikaları artık çalışmaz halde. Vatanımızın seçkin yurtsever koruyucuları acımasızca yok edildi. Bütün Ukrayna alevler içinde ve oğullarının kanı seller gibi akıyor. Yabancı unsurların dayattığı vahşete boyun eğmeyi reddeden Ukrayna halkı, zalimlere karşı amansız bir mücadeleye devam etmektedir. Ukrayna halkı köle olmak istemiyor, çünkü yüzyıllardır özgürlüğü için savaşmaya alışmıştır. Komünist Enternasyonal kavramı ona tamamen yabancıdır, çünkü onun

<sup>27</sup> United Nations Archives at Geneva, League of Nations, 11- 15477- 3043. (Ek-3)

<sup>28</sup> United Nations Archives at Geneva, League of Nations, 11- 15477- 3043. (Ek-4)

milli bilinci, derinlere kök salmıştır. Ukrayna vatandaşı Komünizm'den nefret ediyor, çünkü mülkünü seviyor ve başkalarınınkine de saygı duyuyor. Ukrayna halkının bir dünya devrimine ihtiyacı yoktur. Halkları Komünist Enternasyonal'in boyunduruğu altına sokma çalışmalarında yer almak istemiyor. Ukrayna halkının arzu ettiği tek şey, barışçıl bir hayatın ortasında, diğer halklarla dostluk ilişkileri içerisinde, emeğiyle elde ettiği ürünlerini onlara vererek ve karşılığında ihtiyacı olanı alarak kendi tarlasında çalışmaktır.

#### *Ukrayna'nın Evlatları !*

Vatan sizi çağırıyor; onun kurtuluşu için kişisel hırslarınızı, aranızdaki parti farklılıklarını ve sınıf mücadelesini unutun. Bu acı tecrübe anında hepiniz vatanınızın yardımına koşun. Sevgili Ukrayna adına, bu rezil rejimi devirmeli, sağlam bir blokta, Ulusal Ordu'da birleşmeli ve Ukrayna halklarına barışçıl bir rönesans olasılığını geri vermelisiniz. Ukrayna'yı kurtarıırken, aynı zamanda dünyayı da Enternasyonal'den, zorla dayatılan ve yalnızca ideolojik fanatiklerin, beyni yıkanmış zevk düşkünlerinin hayal gücünde var olabilen o geçici oluşumdan kurtaracaksınız.

Şu anda vatan savunucularının saflarında yer almayan bütün Ukrayna vatandaşları cinsiyetleri, dinleri veya milliyetleri ne olursa olsun, bu asil görevde işbirliği yapmaya çağılmaktadır. Bu çağrı aynı zamanda, kaderin bir eseri olarak dünyanın çeşitli ülkelerine dağılmış ve haklı davamızın zaferine enerjik bir şekilde katkıda bulunmak isteyen Ukrayna vatandaşlarına da hitap etmektedir. Ukrayna, muhtemel dünya devrimine karşı savaş veren diğer halklarla kardeşçe bir ittifak kurmak istediğinden onların da bu büyük halk hareketine katılımları çok değerlidir.

İstanbul'daki Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi, faaliyetlerini, Vatan'ın kurtuluşu için mücadele eden demokratik örgütlerle aynı doğrultuda yürütmektedir. Ayrıca Komite, Ukrayna'nın Boğaziçi kıyılarındaki karakolunu temsil etmektedir. Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi böylece, şimdiki ve gelecekteki ekonomik ve siyasi ilişkilerimiz açısından vatanımızın kıyılarına çok yakın ve en önemli merkez olan İstanbul'da, büyük milletlerin temsilcileriyle yakın temas halinde kalarak Ukrayna halkının çıkarlarını savunmakta ve Sovyet iktidarının yıkılmasından sonraki dönem için Ukrayna'ya dost bu devletlerin sağlayabileceği manevi ve ekonomik yardımın zeminini hazırlamaktadır.

Ukrayna Kurtuluş Komitesi, ülkede faaliyet gösteren örgütlerle mutabık olarak, ülkemizin topraklarını tahrip eden despotik komünist oligarşinin işgaline karşı mücadelenin tek yolunun silahlı mücadele olduğunu derin ve samimi bir üzüntüyle kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak Komite aynı zamanda, hangi milliyetten ve dinden olursa olsun, ülkenin barışçıl sakinlere karşı herhangi bir kısıtlama önlemi alınmasını şiddetle reddetmektedir. Şiddet olayları<sup>29</sup> ve yağma, yalnızca talihsizlikleri artırır ve safımızdaki savaşçıların sayısını azaltır. Irkları, dinleri ne olursa olsun tüm Ukrayna vatandaşları, ortak düşmana karşı savaşmak için uzlaşmalı, dostluk ve karşılıklı anlayış ruhu içinde bir araya gelmelidir. Yalnızca bu şartla zafer garanti edilebilir. Ukrayna halkının entelektüel gelişimi ve uygarlığın hızla iyileşmesi için yegâne koşul budur.

Ukrayna Kurtuluş Komitesi, Ukrayna'nın mücadele ettiği düşmanın aynı zamanda eski Rus devletinin topraklarında kurulmuş olan devletlerin ortak düşmanı olduğunu hesaba katarak ortak bir cephe oluşturmak amacıyla onları da birliğe katılmaya davet etmektedir. Komite, ortak düşmana karşı savaşmak için kurulacak bir ittifakın, daha sonraki barışçıl işbirliğinin değerli bir vaadi olacağını ummaktadır.

Ukrayna Kurtuluş Komitesi Ukrayna anayasasını hazırlamak; komşu güçlerle ilişkilerinin karakterini ve yapısını belirlemek için Ukrayna halkının kaderini tayin etmeye yetkili tek organ olan Ukrayna Demokratik Kurucu Meclisi'nin toplanmasını savunmaktadır.

Ukrayna Kurtuluş Komitesi, tarım sorunuyla ilgili tüm tartışmaların bütünüyle gereksiz olduğunu düşünmekte, toprağın çiftçilerin özel mülkiyetine ait olduğunu kesinlikle kabul etmekte ve bu sorunun detaylı çözümünü Ukrayna Kurucu Meclisi'ne bırakmaktadır. Ukrayna Kurtuluş Komitesi emek sorunuyla ilgili olarak işçilerin işletmenin kârına katılma hakkını kabul etmektedir. Komite, bankaların, kredi kuruluşlarının kurulmasının beraberinde başta tarım ve sanayi olmak üzere her türlü kooperatifin açılmasını teşvik edecektir.

Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi, diğer tüm benzer örgütlerle dayanışma içinde kalarak, vatanımızın yenibaştan inşası çalışmalarına devam edecek ve ikincisinden kaynaklanmadığı sürece herhangi bir şiddet girişimine açıkça karşı çıkacaktır. Komite, tüm Ukrayna vatandaşları ile ulusal örgütlerinin yasal eşitlik

<sup>29</sup> Metinde pogrom olarak geçmektedir. Pogrom: Rusça *pogromite* kelimesinden türemiş, özellikle Yahudilere yönelik şiddet eylemlerini tanımlamak için kullanılan terim. *Encyclopedia of War Crimes and Genocide*. New York: Infobase Publishing, 2006, 349; Beynamede Ukrayna'da yüzlerce Yahudi'nin öldürüldüğü 1905 Kiev ve Odesa pogromları kastedilmektedir. Bkz. Plokyh, *The Gates of Europe: A History of Ukraine*, 190.



ilkelerini destekleme görevini üstlenmiştir. Vatani, praetorian<sup>30</sup> birliklerin süngülerinden destek alan komünist çağların boyunduruğundan kurtarmak için silahlı bir gücün lüzumunu kabul eden Kurtuluş Komitesi, bu görevi yerine getirecek güçlü bir ulusal ordunun kuruluşunda aktif rol alacaktır. Komünist rejimin ve oligarşinin yıkılmasından sonra da bu ordu Kurucu Meclisin savunulması, halkın hak ve özgürlüklerinin korunması ve Ukrayna topraklarının muhafazasında görev alacaktır.”

(UKK Başkanı: A. Adiassewitch - Sekreter : P. Chilovski)

## Sonuç

1921-1922 yıllarında İstanbul'da faaliyet gösteren Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi'nin nihai hedefi Ukrayna'yı Sovyet işgalinden kurtararak Ukrayna milli hükümetinin yeniden tesisi olmakla birlikte Ukrayna'nın kurtuluşu için mücadele eden dağınık haldeki Ukrayin teşkilatlarını birleştirmek gibi bir misyonu üslendiği anlaşılmaktadır. Komite'nin 1914-1918 arasında İttihatçı hükümetin desteği ile İstanbul'da faaliyet gösteren Ukrayna'nın Kurtuluşu Birliği'nin bir devamı olup olmadığına ilişkin herhangi bir ipucu bulunmamaktadır. İncelenen belgelerde Komite'nin aynı dönemde Avrupa'nın muhtelif başkentlerinde faaliyette bulunan Ukrayna milli teşkilatlarından herhangi birinin Türkiye şubesi olduğuna ilişkin bir ifade de yer almamaktadır. Tam tersine, gerek Cemiyeti Akvam'a bağımsız olarak başvurması, gerek 1922 Cenova Konferansı'na temsilci göndermesi gerekse diğer milliyetçi Ukrayin teşkilatlarıyla koordineli olarak çalıştığına ilişkin beyanı Komite'nin İstanbul merkezli bir siyasi örgüt olduğu hususunda güçlü bir kanaat uyandırmaktadır.

Komite'nin merkez olarak İstanbul'u seçmesinde İtilaf devletleri temsilcileri ile yakın ilişki kurma ve onlardan destek almak gibi faktörlerin rol oynadığı yine belgelerde açık bir biçimde ifade edilmektedir. Rusya'dan gelen mülteciler arasında Bolşevik propaganda faaliyetlerinin İtilaf temsilcilerini oldukça fazla endişeye sevk ettiği bir dönemde bu anti-bolşevist örgütün İstanbul'daki faaliyetlerinin herhangi bir engelle karşılaşmadığı tahmin edilebilir. Diğer taraftan Komite'nin kurucusunun özellikle İngilizlerden müteşekkil bir çevre ile yakın teması da örgütün çalışmasını kolaylaştıran etkenler arasındaydı. Komite'nin propaganda çalışmalarında Ukrayna davası hususunda özellikle Avrupa kamuoyunun desteğini almaya yönelik bir politika izlediği açıktır. Komite'nin yayın organı *La Libre Ukraine*'in Ukrayince veya Rusça yerine dönemin lingua francası Fransızca olarak yayımlanması ve neşriyatta bu yolda yayımlanan yazılar bunu destekler mahiyettedir.

Son olarak bu çalışma ile işgal altındaki İstanbul'da milliyetçi bir Ukrayna teşkilatının işgal güçlerinin himayesinde faaliyette bulunduğu ve *La Libre Ukraine* adlı bir Fransızca derginin yayımladığı gibi iki temel bilgiye ulaşıldığını belirtmek gerekir. Özellikle ikincisi, Türkiye'de yayımlanmış Fransızca süreli yayınlar listesine yeni bir yayın eklemiş olması itibarıyla Türk Basın Tarihi çalışmalarına küçük bir katkı sağlamaktadır.

|  |   |
|--|---|
| <b>Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement</b> | Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support. |
| <b>Çıkar Çatışması/Conflict of Interest</b>                          | Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.  |

## KAYNAKÇA

### Arşiv

*United Nations Archives at Geneva, League of Nations, 11- 15477- 3043.*

### Telif Eserler

Andican, Ahat. *Cedidizmden Bağımsızlığa, Hariçte Türkistan Mücadelesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.

Blavatsky, Serhiy, "The Committee of Salvation of Ukraine (Constantinople,1921-1922): Information-propagandist and international-diplomatic activities based on the materials of the French language *La Libre Ukraine*", *Наукосі праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 45 (2016):136-140. (Ukrayna Dilinde)

Criss Bilge. *İşgal Altında İstanbul*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

<sup>30</sup> Roma İmparatorlarının özel muhafızları (Y.N.)

*Encyclopedia of War Crimes and Genocide*. New York: Infobase Publishing, 2006.

Kırımlı, Hakan, "The activities of the Union for the Liberation of Ukraine in the Ottoman Empire during the first world war", 1918-21, *Middle Eastern Studies*. 34/4 (1998): 177-200.

Komar, Volodymyr, "Activities of The Anti-Sovyet Emigration in Turkey During the Inter-War Period", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*. 2 (2017): 237-254.

Kurat, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Lenin V.I., *Collected Works (1896-October 1917)*. Vol. 41, Moscow: Progress Publishers, 1969.

Liber, George O. *Total Wars and The Making of Modern Ukraine, 1914-1954*. Toronto: University of Toronto Press, 2016.

Macar, Oya Dağlar, Elçin Macar. *Beyaz Rus Ordusu Türkiye'de*. İstanbul: Libra, 2010.

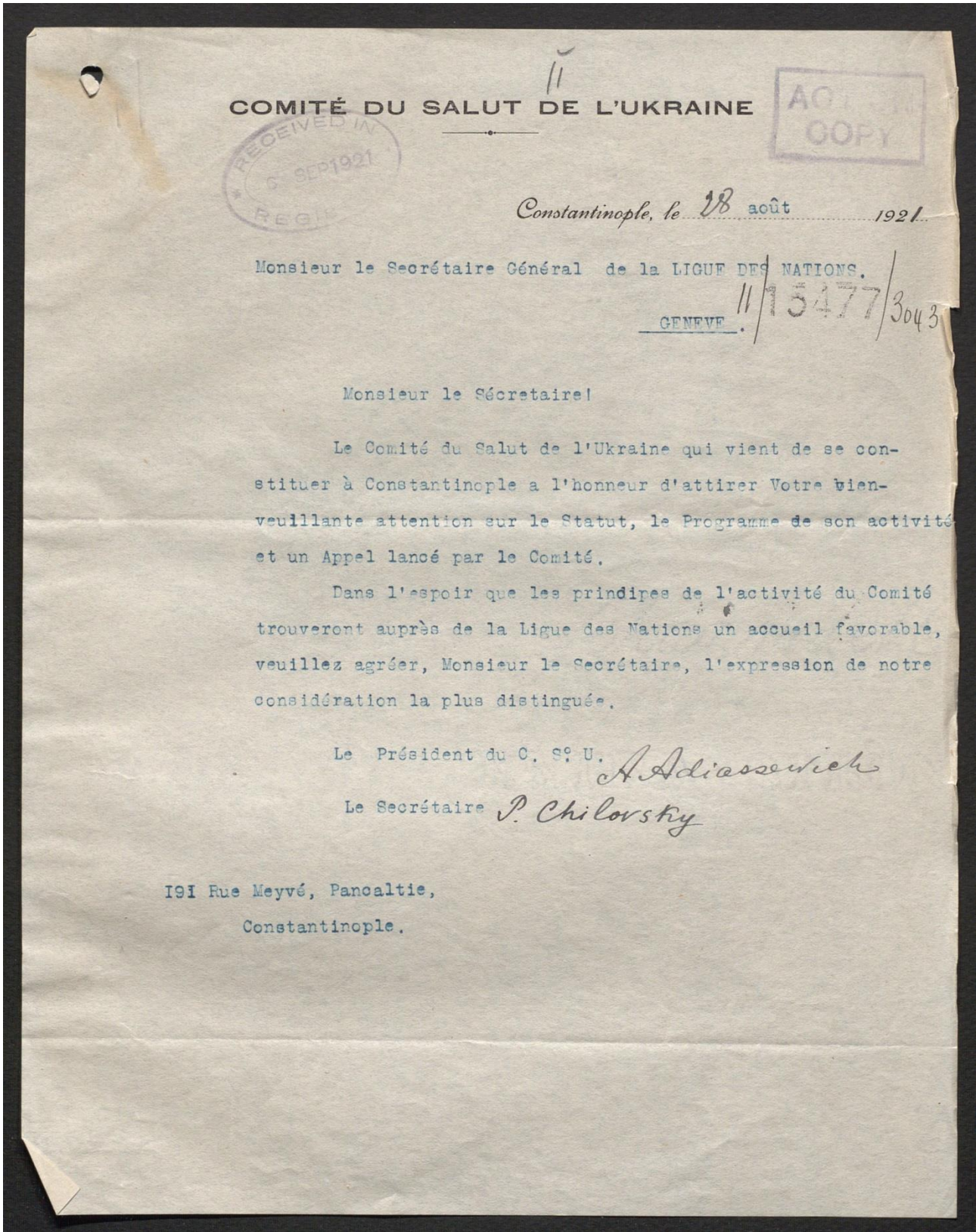
Oral, Mustafa, "Ukrayna Kurtuluş Komitesi ve Osmanlı Türkiyesi", *Karadeniz Araştırmaları*. 36(2013): 23-30.

Plochy, Serhii. *The Gates of Europe: A History of Ukraine*. New York: Basic Books, 2015.

Ukrayna Halaskâr Cemiyet-i İttihâdiyesi, *Ukrayna, Rusya ve Türkiye: Makaleler Mecmuası*. İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürkâsı, 1915.

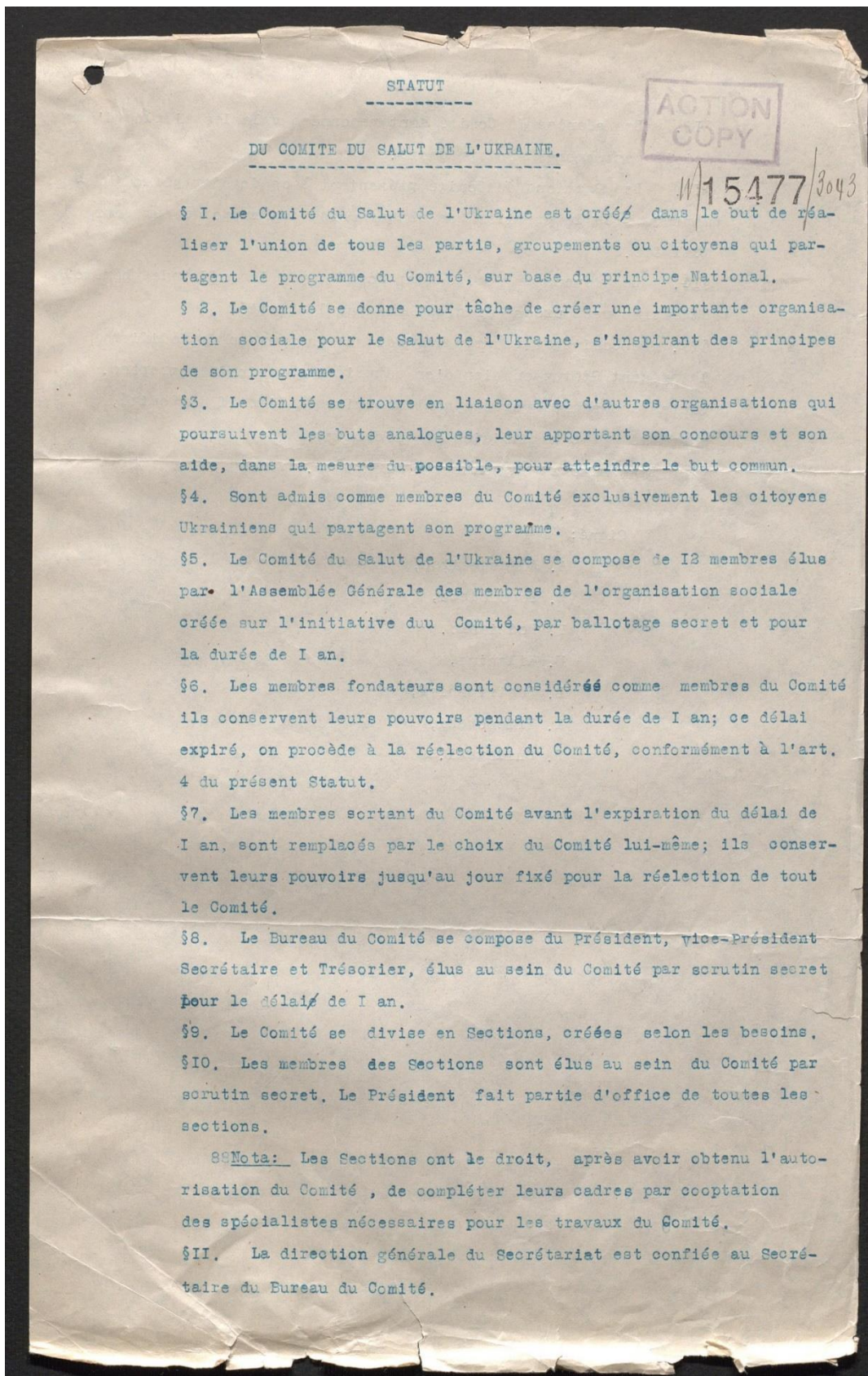
**EKLER**

**Ek-1: Ukrayna'nın Kurtuluşu Komitesi'nin Cemiyet-i Akvam'a başvuru dilekçesi**



United Nations Archives at Geneva, League of Nations, 11- 15477- 3043

Ek-2: Komite'nin Tüzüğü



§12. Les séances du Comité sont reconnues valables si plus d'une moitié des membres sont présents.

§13. Les Sections du Comité présentent à ce dernier périodiquement (après le premier de chaque mois) des rapports sur leur activité.

§14. Les moyens du Comité sont formés par les offrandes bénévoles et autres ressources recherchées par le Comité.

§15. Le Comité se réserve le droit de changer ou de modifier le présent Statut ou bien d'en supprimer certains paragraphes. Toutes les sommes versées sont inscrites à l'actif du Comité, conformément à la décision de ce dernier.

§16. Le Comité a son cachet et l'en-tête.

Signé:

A. Adiassewitch,

V. Bogomoletz,

V. Rodzianko.

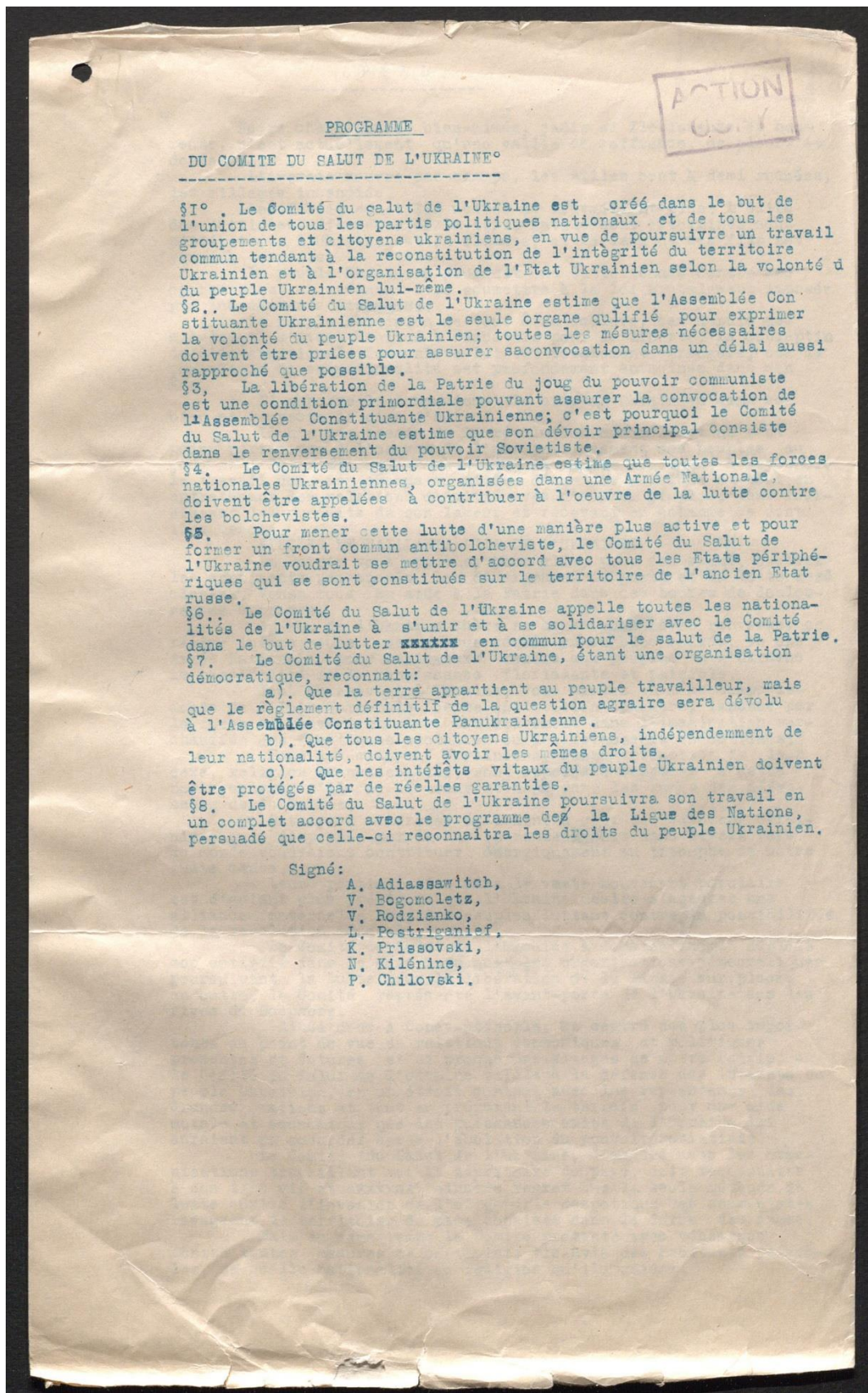
N. Kilenine,

L. Postriganief,

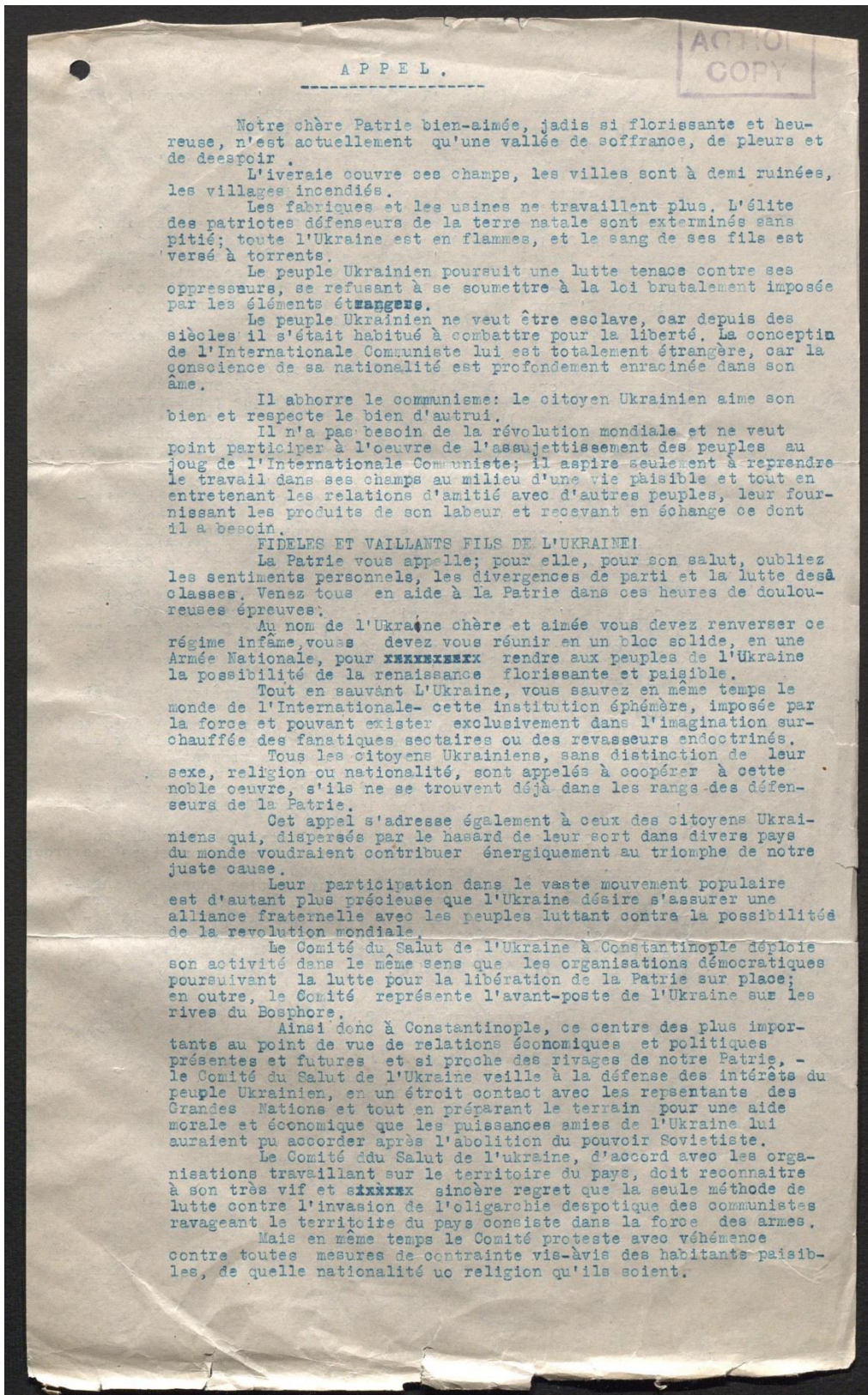
K. Prissovski,

P. Chilovski.

Ek-3: Komite'nin Programı



## Ek-4: Komite'nin Beyannamesi



Les pogroms et les pillages ne font qu'augmenter les malheurs et diminuent le nombre des combattants.

Les citoyens Ukrainiens, sans distinction de leur race ou religion, doivent s'unir, animés d'un esprit de conciliation d'amitié et de compréhension mutuelle pour combattre l'ennemi commun.

A cette seule condition, la victoire est assurée, c'est la seule condition d'un développement intellectuel intense du peuple et du relèvement rapide de la civilisation en Ukraine.

Le Comité du Salut de l'Ukraine, considérant que l'ennemi contre lequel lutte l'Ukraine est en même temps l'ennemi commun de toutes les formations étatiques qui se sont constituées sur le territoire de l'ancien Etat Russe, appelle ces formations à l'Union dans le but de constituer un front commun.

Le Comité espère qu'une alliance conclue pour lutter contre l'ennemi commun sera un gage précieux d'une collaboration paisible ultérieure.

Le Comité du Salut de l'Ukraine, de même que que toutes les organisations officielles et sociales, préconise la convocation de l'Assemblée Constituante Démocratique panukrainienne - le seul organe qualifié pour décider du sort du peuple Ukrainien pour élaborer la constitution de l'Ukraine et pour établir le caractère et la nature de ses relations avec les puissances voisines.

Le Comité du Salut de l'Ukraine estime que que toutes les controverses au sujet de la question agraire sont parfaitement inutiles.

Il reconnaît que les terres appartiennent d'une façon définitive et à titre de propriété privée aux cultivateurs, laissant le règlement détaillé de cette question à la Constituante Panukrainienne.

En ce qui concerne la question ouvrière - le Comité du Salut de l'Ukraine reconnaît le droit des travailleurs à participer dans les bénéfices de l'entreprise. Le Comité favorisera l'ouverture de toutes sortes de coopératives, agricoles et industrielles principalement; de même que la création des banques populaires et des organisations de crédit.

A toutes ces institutions le Comité prêtera son assistance et son concours à l'étranger.

Le Comité du Salut de l'Ukraine, solidairement avec toutes les autres organisations analogues poursuivra le travail de la reconstitution du pays natal et s'opposera nettement à toute tentative de violence, d'où ces dernières n'émaneraient.

Le Comité se donne pour tâche de défendre les principes de l'égalité devant la loi de tous les citoyens Ukrainiens et de leurs organisations nationales.

Considérant que pour libérer la terre natale du joug des agents communistes qui s'appuient sur les baïonnettes des troupes prétoriennes, une force armée est nécessaire - le Comité du Salut de l'Ukraine prendra une part active dans la constitution d'une forte Armée Nationale dont le devoir serait, après l'abolition du régime communiste et de son oligarchie - la défense de l'Assemblée Constituante, la sauvegarde des droits et des libertés du peuple et le maintien de l'invulnérabilité du territoire de la mère- Ukraine.

Le Président du C. S. U. *A. Adiassevich*

Le Secrétaire *P. Chilovsky*